

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

**Békés megye foglalkoztatási képességének változása
a rendszerváltástól napjainkig**

PhD-értekezés tézisei

Papp János

témavezető:
Prof. Dr. TÓTH JÓZSEF DSc.
egyetemi tanár

Pécs
2009

A doktori iskola címe: *Földtudományok Doktori Iskola*

vezetője: Prof. Dr. TÓTH JÓZSEF DSc.
egyetemi tanár, a földrajztudomány doktora,
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

A doktori témacsoport címe: Néesség- és településföldrajz

vezetője: Prof. Dr. TÓTH JÓZSEF DSc.
egyetemi tanár, a földrajztudomány doktora,
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

A disszertáció tudományága: *Regionális földrajz*

témavezetője: Prof. Dr. TÓTH JÓZSEF DSc.
egyetemi tanár, a földrajztudomány doktora,
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

1. Tudományos előzmények és célkitűzések

Témaválasztás

A világ államaiban mindig is kiemelt jelentőséggel bír(t) a foglalkoztatás szintjének emelése, a munkanélküliek számának csökkentése. A világgazdasági válság napjainkban megtapasztalt negatív hatásai azonban még inkább előtérbe helyezik a gazdaságilag aktív népességgel foglalkozó kutatásokat. A gazdasági recesszió, a nemzetgazdaságok foglalkoztatási képességének visszaesése társadalmi feszültségeket szül Magyarországon is: többen elveszítik a munkahelyüket, nő a munkanélküliség és a szegénység. A szociális védőháló és a társadalmi szolidaritás nem ér el minden rászorulóhoz. A válságból való kilábalás próbára teszi a tudomány és a politika képviselőit. A kiútkeresés ma is tart, melynek egyik fő kérdése: hogyan lehet új munkahelyeket teremteni? Tehát a foglalkoztatásnak, mint kutatási témának az időszerűsége, napi aktualitása nagyon régen volt annyira a tudomány reflektorfényében, mint a XXI. század első évtizedében.

A rendszerváltás óta mintegy húsz év telt el. A társadalomkutatók és a politikusok is mérleget készítenek, mit vártunk a demokratikus átalakulástól, a szabadságtól, és mit kaptunk tőle. A visszatekintés a foglalkoztatás szempontjából ma is időszerű. *A gazdaságilag aktív népesség munkaerő-piaci megjelenése nemcsak gazdasági szempontok miatt jelentős, hanem a társadalmi hatásait tekintve is.* Az emberek megélhetésének, a családok létbiztonságának, az állam bevételének alapja: mindenekelőtt a munkajövedelem. *Tehát a foglalkoztatás létkérdés, az egyén és a társadalom szempontjából egyaránt.* Ha van elegendő munkahely, jut munka annak, aki tud és akar dolgozni. Ha van munka, akkor van egészség, jó szociálpolitika, biztonságos nyugdíjrendszer, optimista társadalom.

Az országos folyamatok hatásai természetesen Békés megyét is érintették. A rendszerváltás után majd az ezredforduló környékén lezajló társadalmi-gazdasági változások jelentősen átalakították az alföldi városok társadalmát és területhasználatát, valamint az ott élő lakosság létviszonyait. Ezek a változások a foglalkoztatás és a foglalkoztatottak számának, szerkezetének változásával jártak (BECSEI J. 1999, GURZÓ I. 2002, SZAKÁCS A. 2003, SZTANKÓ J. 2003, SIMON I. 2004).

A Dél-Alföld – Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye – statikus versenyképessége tartósan az európai átlag alatt van, dinamikus versenyképessége pedig folyamatosan csökken, leszakadása folyamatos. Az elmúlt több mint 30 évben a versenyképesség demográfiai, munkaerő-kínálati, gazdasági és infrastrukturális oldalát elemző tanulmányok sora jelent meg Békés megyéről, bemutatva a folyamatok irányát, és megoldást is kínálva a térségnek (DÖVÉNYI Z. 1974, TÓTH J. 1977, 1980_{AB}, 1981_{AB}, TÓTH J. 1982, 1984, 1985, 1988, BECSEI J. – TÓTH J. 1981, BÉKÉSI J. 1985, ARADSZKI J. 1986, DÖVÉNYI Z. – TOLNAI GY. 1991, TIMÁR J. 1995, 1996, LENGYEL I. 1996, RAKONCZAI J. 1997, ABONYINÉ PALOTÁS J. 1999, KÖVÁRY E. P. 1999, CSATÁRI B. 2004, KÖTELES L. 2004, GURZÓ I. – SIMON I. 2005, SAMUNÉ MIHALIK A. 2006, PAPP J. 2007_{AC}, 2008_B). Kivétel nélkül mindegyik kutató a népesség fogyását rögzítette. Hasonló egybeesés tapasztalható a szociális partnerek egymásra találásának ellentmondásaiban: – van munka, de nincs az elvégzésre megfelelő képzettségű munkavállaló, – van szabadkapacitású munkaerő, de nincs alacsony képzettséget igénylő munkafeladat, munkakör; – van munka, van képzett munkaerő, de nincs mobilizálható munkavállaló (MICHELLER M. 2005, MOTYOVSZKI I. 2006, LÖCSI H. – SZALKAI G. 2008, PAPP J. 2006_{BC}).

A foglalkoztatás bővítése, új munkahelyek létrehozása, valamint a meglévő munkahelyek megtartása napjainkra kulcskérdéssé vált. Jogos igénye Békés megye lakosságának, hogy életminősége javuljon és az aktív korúak tisztas megélhetést biztosító munkalehetőséghez jussanak. E célok elérése a foglalkoztatás bővítésén, a már meglévő munkahelyek megtartásán keresztül lehetséges.

Jelen tanulmány Békés megyére fókuszál, itt járja körbe a foglalkoztatás kérdését, kiemelve a foglalkoztatás szerkezetét, ennek területi jellemzőit, feltárva a munkanélküliség okait, sajátosságait. A felvállalt hiányossága, hogy csak a gazdaságilag aktív népességgel foglalkozom, azokkal, akik

képesek és akarnak is dolgozni. A kutatás összegzése során új munkahelyek létrehozását segítő javaslatokat próbálok megfogalmazni.

Tudományos előzmények és célkitűzések

A dél-alföldi régió, s ezen belül *Békés megye hazánk egyik legsúlyosabb szerkezetváltással, és így foglalkoztatási problémákkal terhelt térsége* (ABONYINÉ PALOTÁS J. 1999, KOMÁDI M. 2003). Az ezredfordulótól napjainkig a megye településein zajló demográfiai-gazdasági folyamatok következményeinek bemutatása segíthet az érintetteknek bizonyos tendenciák felismerésében, a hatásmechanizmusok kiszámíthatóságában. A gazdaság szereplői, a munkaadók és a munkavállalók érdeke a munkaerőpiacon találkozhat, mert még az eltérő érdekek sűrűjében is tagadhatatlan az egymásra utaltság. Tennivaló mindkét oldalon van.

Békés megye a '90-es évek végére valamennyi, a térség gazdasági teljesítményét jelző mutatóban lényegesen elmaradt a regionális átlagokhoz és a nemzetgazdasági szinthez képest is. A megye teljesítőképessége a végleges leszakadás irányába mutat, kistérségenként változó mértékben (LENGYEL I. 2001, 2003, SZTANKÓ J. 2003, GURZÓ I. – SIMON I. 2005).

A gazdasági aktivitás – a foglalkoztatás és a munkanélküliség – az ezredfordulót követően Békés megyében mind az ország, mind pedig a régió átlagához képest is további lemaradást mutat (GURZÓ I. – SIMON I. 2005, KOCZISZKY GY. 2007).

A gazdasági ágazatok foglalkoztatási képessége is átalakult. A mezőgazdasági termelés jellegében jelentősen különbözik a gazdaság többi szektorától. A természetnek való kiszolgáltatottsága következtében például, a vállalkozói tőke inkább részesíti előnyben az ipart vagy a szolgáltatásokat. Az ipar többnyire a városokhoz kötődik, ezért a vidék tőkeellátottsága nem elégséges (SIMON S. 2001, GURZÓ I. 2002).

Az agrárfoglalkoztatottak aránya a lakónépességhez viszonyítva a kiterjedt külterülettel rendelkező településeken (pl. Mezőhegyes) a legmagasabb (KONCZ G. 2003).

Az iparban és az építőiparban foglalkoztatottak száma a régió átlagához viszonyítva szintén visszaesett. Több nagy múltú élelmiszer-feldolgozó üzem, mint például a malomipar véglegesen felszámolásra került (SIMON I. 2004, GURZÓ I. – SIMON I. 2005).

Az ipari parkok gazdaságélénkítő szerepe alig érezhető, munkahelyteremtő képessége csekély, a koncentrált telephelyen való együttes jelenlétükből származó lehetőségeiket nem használják ki. Többnyire területértékesítésben mutatnak versenyképességet, az innováció, a kooperáció vonatkozásában az adottságok kiaknázatlanok. Az ipari parkok és a városaik, valamint szakképző intézményeik egymásra hatása elenyésző (PAPP J. 2006c, GURZÓ I. – HORVÁTH E. – SZTANKÓ J. 2007).

A terciér szektorban foglalkoztatottak aránya növekedést mutat, különösen Békéscsabán, a megyeszékhelyen, de Gyulán és Orosházán is. Első sorban az igazgatás, az oktatás, az egészségügy foglalkoztatotti állománya jelentős.

A rurális térségekben a turizmus (korlátozottan) képes új munkahelyeket generálni (PAPP J. 2006b).

A munkahelyteremtő képesség és a foglalkoztatás növelésének akadályait a kutatók különböző okokra vezetik vissza:

„Ha ez a térség infrastrukturális téren nem kap időben segítséget a felzárkózáshoz, akkor a szegényes, fejlődést gátló gyenge ellátottság teljesen elszigeteli a világtól, de még Magyarország fejlettebb régióitól is” – ABONYINÉ PALOTÁS J. (1999). Hasonló megállapítást tett a GURZÓ I. – VANTRA GY. (2005) szerzőpáros, amikor Békés megye közúti közlekedési helyzetét elemezték.

SZTANKÓ J. (2003) szerint *a megye korszerűtlen gazdasági szerkezete, a mezőgazdaság túlsúlya, a nagyvállalatok hiánya hátrányosan befolyásolja a foglalkoztatást.*

Békés megye nem használja ki a „határmentiség” adta lehetőségeit. Nincs valós gazdasági együttműködés Arad megyével, sem a kereskedelem, sem az idegenforgalom területén (LENGYEL I. 1996, BORZÁN A. 2004).

A munkaerő-piaci kereslet és kínálat összehangolása az oktatásban, a szakképzés és a

felnttktpezs területn kivezető utat jelent a munkanélküliség fogságából (BÓDI F. – OBÁDOVICS Cs. 2000, Micheller M. 2005).

A megyének fokozottan ki kell használnia az uniós forrásokat, hogy új munkahelyeket teremthessen (KONCZ G. 2003, GURZÓ I. 2005).

A népességmegtartás fontos záloga, hogy az egyén meg tudjon élni, azaz legyen munkahelye vagy jövedelemszerző tevékenysége lakóhelyén, vagy annak elérhető közelségében (BECSEI J. 2004B).

Az eddig megjelent tanulmányok átfogóan vizsgálták a versenyképesség, így a foglalkoztatás (alföldi, megyei) aspektusait, de két, véleményem szerint lényeges kérdést kevésbé kutattak. Az egyik, hogy Békés megyében a kistérségek és a települések egymástól különböző foglalkoztatási adottságokkal bírnak. A másik, hogy a munkaadók és a munkavállalók lakóhelyének térbeli elhelyezkedése (egyedi természeti-gazdasági, infrastrukturális, munkaerő-piaci jellemzője) alapvetően meghatározza, hogy hol és milyen feltételek mellett lehet a foglalkoztatást növelni.

E tanulmány a már ismert kutatásokra építve, de azok megállapításainál nem megállva, gyakorlati megoldást szeretne keresni a foglalkoztatás bővítésére Békés megyében; úgy, hogy a nagyobb egységtől a kisebb felé haladva (megye, kistérség, település, nemzetgazdasági ágak, munkaerő-piac, munkaadók, munkavállalók, munkanélküliek) feltárja a munkahelyteremtés akadályait és a munkahely létesítés lehetőségeit. Konkrét tennivalók megfogalmazásához azok gyakorlati tapasztalatára támaszkodik, akik a munkaerőpiacon, a saját bőrükön érzékelik a jelenlegi foglalkoztatási helyzetet. Az empirikus kutatás során olyan javaslatok kerülnek megfogalmazásra, amelyek települési szinten járulhatnak hozzá egy új foglalkoztatási stratégia megalkotásához, melynek végeredménye: új munkahelyek.

A kutatás célja, hogy Békés megyében bővüljön a foglalkoztatás a lakosság életminőségének javulása érdekében, amelynek feltétele a munkaerő-piaci aktív részvétel emelése és a vállalkozások foglalkoztató képességének javítása.

A helyzetelemzés tényfeltárásával kellőképpen rávilágít a megye foglalkoztatásának érzékeny, illetve gyenge pontjaira, előrevetítve a jövőbeni kívánatos haladási irányokat. *A kutatás olyan információkat nyújthat a döntéshozó szervezeteknek és a szakembereknek, amelyeket felhasználva és tovább fejlesztve növelhető Békés megyében a foglalkoztatás.*

Kutatás célja az alábbi hipotézisekre épül:

1. A szakirodalom tanulmányozása során feltárhatók és megfogalmazhatók azok a foglalkoztatással kapcsolatos általános ismérvek, amelyek alapjául szolgálhatnak egy foglalkoztatási stratégia kidolgozásának.
2. Megtalálhatók a Dél-Alföld régióban és Békés megyében azok a társadalmi- és gazdasági jellemzők, amelyek a gazdaságilag aktív népesség mai foglalkoztatási helyzetét magyarázzák. A népesedési- és gazdasági folyamatok kronológiai elemzése lehetőséget ad a foglalkoztatásra vonatkozó tendenciák meghatározására, ami magában hordja a megoldás lehetőségeit is.
3. Feltárhatók a nemzetgazdasági ágak állapotának megyei elemzése során azok a foglalkoztatási lehetőségek, amelyekkel új munkahelyeket lehet létesíteni.
4. Meg lehet találni megyei, kistérségi és települési szinten azokat a foglalkoztatási formákat, amelyek a lakosság életminőségét javíthatják.
5. Békés megye vállalkozói képesek és alkalmasak megítélni a gazdaság munkaerő szükségletét, annak minőségét. Így az empirikus kutatás során megfogalmazhatók a munkaadók és a munkavállalók egymásra találásának feltételei. Közelebb lehet hozni egymáshoz a munkaerő keresletet és a kínálatot.
6. A foglalkoztatás és a munkanélküliség területi és strukturális sajátosságainak bemutatása olyan információkkal szolgálhatnak a szakemberek számára, amelyek segítséget jelenthetnek új fejlesztési irányok meghatározásában, így Békés megye településein élők

életminősége javulhat.

7. A tanulmány segítséget nyújthat a települések vezetőinek, valamint a területfejlesztési szakembereknek egy rugalmas helyi foglalkoztatási stratégia kidolgozásához.

Megválaszolásra váró kérdések

A fenti célok kapcsán több kardinális kérdés is válaszra vár. Ezek a következők:

1. Milyen társadalmi- és gazdasági folyamatokat tárt fel a hazai szakirodalom a rendszerváltástól napjainkig a foglalkoztatás és a munkanélküliség vizsgálatakor?
2. Hol áll Békés megye a főbb gazdasági, foglalkoztatási mutatók tekintetében a dél-alföldi régió megyéihez viszonyítva?
3. Milyen területi ismérvei vannak a kistérségek aktív népességének?
4. Milyen feltételek megléte esetén várható a nemzetgazdasági ágakban a foglalkoztatás bővítése?
5. Kitudja-e használni a megye természeti, gazdasági, humánerőforrás potenciálját?
6. Vannak-e napjainkban olyan térségi, települési „próbálkozások”, amelyek új és tartós munkahelyeket hoztak létre?
7. Melyek Békés megye munkaerő-piaci jellemzői, milyen munkaerőt foglalkoztatnának a munkaadók?
8. Hogyan lehet elősegíteni a fenntartható fejlődést Békés megyében?

2. Kutatási módszerek

A kutatás több módszer alkalmazására ad lehetőséget. Megjelenik az irodalom- és forrásfeldolgozás, a forráskritika, a jelenség leírás, az elemzés-összehasonlítás, a kérdőíves felmérés és az interjú módszere. A kvantitatív módszerek kapcsán elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ), valamint Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ megyei és kistérségi adatainak elemzése jelenik meg, Kvalitatív módszerekre a kérdőív és a mélyinterjú épít.

Kvantitatív módszerek

A statisztikailag értelmezhető eredményeket adó módszer elsősorban a KSH és az ÁFSZ regionális, megyei és kistérségi adataira támaszkodik, ahonnan demográfiai, foglalkoztatottsági, képzettségi, stb. információk megtudhatók. A foglalkoztatásban bekövetkező változások mennyiségi mérését teszi lehetővé kronológiai rendben úgynevezett „kemény”, megbízható, száraz adatokkal, amelyekből képet kapunk a gazdasági aktivitást befolyásoló strukturális és statikus eseményekről.

A módszeren belül a *nem beavatkozó* csoportokhoz sorolható *szisztematikus adatgyűjtés és tartalomelemzés* technikája kerül alkalmazásra. Bázisa a szekunder forrásokban felsorolt információk kiadványok.

Kvalitatív módszerek

A megértést segítő minőségi módszerek alapja a munkaadók által kitöltött *önkitöltős kérdőív* és a foglalkoztatók körében felvett *interjú*. A lebonyolítás közvetlen, primer információszerezési módszerrel személyesen, e-mailen, vagy telefonon történt. A megkérdezettek köre városokban a nagyobb foglalkoztatók, míg a kisebb településeken a kis- és közepes vállalkozók voltak. A

kérdőíveket felelős személy, ügyvezető, tulajdonos, vagy egyéb munkaadói jogokkal felruházott személy töltötte ki. Az interjú alanyai minden kistérségben a nyilatkozásra jogosult magasabb vezetők közül kerültek ki.

A felmérésbe összesen 50 vállalkozást vontam be, melyek együttesen 3513 munkavállalót foglalkoztatnak. Válaszokat 41 cégvezetőtől kaptam. A gazdálkodók többsége (31) ötven fő alatti foglalkoztató. Tevékenységi körüket tekintve agrárvállalkozás 12%, ipari jellegű 40%, kereskedelemben – vendéglátásban dolgozik 25%, szolgáltatásban 23% keresi a megélhetést.

Békéscsaba vonzáskörzetében mezőgazdasági termelő, élelmiszergyártó, mezőgazdasági alkatrészeket előállító, gépjármű-kereskedő, nyomdai szolgáltató, ingatlanközvetítő vállalkozások vezetői töltötték ki a kérdőívet. A Békési kistérségben egy bútorgyártó, egy fafeldolgozó és egy építőipari cég adott értékelhető választ. Gyula körzetében a felmérésben résztvevők: élelmiszer és italgyártó, textil ipari vállalkozás, harisnyagyártó, tüzelőanyag-kereskedő, betonelem-gyártó. A mezőkovácsházi vállalkozások nagykereskedéssel, mezőgazdasági termeléssel, élelmiszer-kiskereskedelemmel foglalkoznak. Orosházán üvegyártás, fémalapanyag-gyártás, nagykereskedelem, élelmiszergyártás, adminisztratív szolgáltatás, építőipari szolgáltatás a megkérdezettek jellemző tevékenysége. Sarkadon és környezetében a vállalkozási területek: kiskereskedelem, faipari termékek előállítása, a szarvasi térségben mezőgazdasági növénytermesztés, élelmiszertermelés, fémipari gyártás, szálláshely-szolgáltatás. Szeghalmon kiskereskedelem, kiegészítő szolgáltatás adja a vizsgálatba bevont cégek mindenkori munkáját.

3. Az eredmények összefoglalása

A munkanélküliség strukturális jellemzői

Békés megyében a munkanélküli álláskeresők nemek szerinti megoszlása a férfiak magasabb arányú jelenlétét igazolja. Ehhez hozzájárult a mezőgazdasági nagyüzemek felszámolása, megszűnése. Például a Békéscsabai Állami Gazdaság, a Szarvasi AGRÁR Rt., a Csabataj MGTSZ, a békéscsabai Béke TSZ. A városokban az élelmiszer-feldolgozók egy része megszűnt. Így Békéscsabán a Konzervgyár, a Hűtőház, Mezőhegyesen a cukorgyár. Bezárt a fémforgácsoló a megyeszékhelyen, Sarkadon a cukorgyár, Mezőkovácsházán az ÁFÉSZ tollfeldolgozó és baromfi üzemei, Gyulán a Tejporgyár, Tótkomlóson a Cukrászüzem, Szarvas a húszüzem, Csabacsüdön a pulykafeldolgozó. Ezek főként férfiakat alkalmazó gazdasági szervezetek voltak. Ma a férfiak családfenntartó szerepük következtében, ha nincs munkahelyük, akkor alkalmi munkából keresik jövedelmüket, kiskönyves foglalkoztatás keretében, vagy „feketén” dolgoznak. Ez különösen a községekben jellemző. A román határral szomszédos települések férfi munkavállalói átjárnak Romániába alkalmi és idenymunkára. A női munkavállalók alkalmazásának visszaesése szorosan összefüggött a textilipar hanyatlásával, valamint konzervgyárak bezárásával. Nagy múltú üzemek kerültek csődhelyzetbe, s így a foglalkoztatott nők nagy számban maradtak állás nélkül. A női álláskeresők foglalkoztatása területén nem várható javulás a jövőben sem, mert nem létesülnek olyan munkahelyek, amiket női munkaerővel lehetne betölteni. Ők a mezőgazdaságban találnak idenymunkát betakarítás idején néhány hétig (Mezőhegyesen, Csorváson: alma-, meggyeszedés, Békésen, Orosházán: cirokvágás, kukorica címerezés, Mezőkovácsházán, Medgyesegyházán, Csanádapácán: dinnyeszedés).

A regisztrált álláskeresők korösszetétele alapvetően nem módosult az elmúlt a vizsgált időszak alatt. Az egyes korcsoport-kategóriában megfigyelhető változások minimálisak, egyetlen esetben sem érik el az egy százalékpontot, így a munkanélküliek átlagos létszámának változása valamennyi korosztályt megközelítőleg egyenlően érintette. *Életkoruk szerint az álláskeresők nagy része a 20-30 év közötti korcsoportból kerülnek ki. Az álláskeresők közel 20%-a ötven év feletti, ami a megye elöregedését jól reprezentálja. Számuk emelkedő tendenciát mutat.*

Békés megyében a regisztrált munkanélküliek között a fizikai állománycsoporton belül a

szakmunkások aránya emelkedett, a betanított munkások és a segédmunkások aránya szerény mértékben csökkent. Olyan munkahelyek szűntek meg, melyek speciális szakembereket foglalkoztattak: malomipari szakmunkás, molnár, hentes, pék, dagasztó-vető szakmunkás, asztalos, ács-álványozó, boltvezető, varrónő, szabász. A szellemi foglalkozásúak több mint a fele ügyintéző, a vezetők, az irányítók és az ügyviteli alkalmazottak 1-3%-ot képviselnek.

A megyében a regisztrált munkanélküliek közel fele alacsony iskolázottságú, nyolc általános iskolai végzettséggel, vagy ennél kevesebbrel rendelkezik. A nyilvántartottak egyharmada szakmunkás; 2%-a szakiskolát, 11%-a szakközépiskolát, 3%-a technikumot, 8%-a gimnáziumot végzett. Képesítés nélkül továbbra is nehéz munkát találni, és kevés olyan munkahely létesül, ahol az alacsonyabb iskolázottságúakat keresik. A diplomások aránya 3%, mely jellemzően főiskolai végzettséget takar. A munkanélküliség időtartamát tekintve tartósan – egy éve, vagy régebb óta -, álláskereső a regisztráltak közel 20%-a, minden évre jellemző arány. A megyében a pályakezdők 10%-os aránya tekinthető átlagosnak.

A nemzetgazdasági ágak munkaerő-igénye 45%-ban az egyéb nem anyagi szolgáltatások ágazatból kerül ki. Jelentős munkaerő-felvevő a feldolgozóipar, az építőipar és kereskedelem is, a felkínált munkahelyek 16, illetve 11-11 százalékát képviselve. A szállítás, raktározás területére irányul a munkaerő-igények 7%-a, s mezőgazdasági állás a 6%-a.

A munkanélküliség területi jellemzői

A Békés megyei munkanélküliség ezredfordulót követő alakulása az országos tendenciákat követi a kistérségek között azonban jelentős területi eltérések figyelhetők meg.

A Békéscsabai és a Gyulai kistérségek mellett kedvezőbb helyzetben vannak még a megye nyugati területei, Orosháza és Szarvas környéke. A kistérségi központokon kívül a megyeszékhely közelségét is kihasználó Telekgerendás és Újkígyós értékei is hozzájárulnak a kedvező kép kialakulásához. Köztes helyzetű, azaz országos átlag körüli munkanélküliséggel jellemezhető a Békési kistérség, ugyanakkor az álláskeresőknél az átlagot messze meghaladó értékével válság helyzetűnek nevezhetők a Szeghalomi, a Sarkadi és a Mezőkovácsházi kistérségek. Utóbbi két térségben van néhány olyan település, ahol a ráta többszörösen meghaladja az országos átlagot. Ezek elsősorban a sarkadi térség északkeleti települései: Körösnagyharsány, Zsadány, Geszt, Mezőgyán és Újszalonta, valamint a mezőkovácsházi kistérség keleti térségében Nagykamarás, Almáskamarás, Dombiratos és Pusztatölke.

A kedvezőbb helyzetű térségekben volt ugyan példa jelentősebb foglalkoztatás-bővítésre, de az élelmiszeripar, valamint a textilipar folyamatos leépülése e kistérségeket is érintette. A Gyulai kistérségben a cukor-, a sertés-, a baromfi- és a tejfeldolgozó ágazatban volt megfigyelhető negatív változás, míg a könnyűipar területén, a textilágazat szinte teljes egészében megszűnt. A közigazgatást érintő átalakítás, korszerűsítés jelenleg is folyamatban van, amely szintén létszámcsökkenéssel jár. A térség munkaerőpiacát talán legérzékenyebben a húskombinátnál történt több mint 400 fős leépítés érintette. Nagyobb beruházás csak a kereskedelem területén volt. Épültek ugyan jelentősebb munkaerőigényt támasztó bevásárlóközpontok, azonban ezzel párhuzamosan megszűntek kisebb üzletek, növelve az álláskeresők számát. A vizsgált terület infrastruktúrájának fejletlensége (a 44-es főút szűk kapacitása), a bérköltségek és a vállalkozások terheinek emelkedése, az olcsó, külföldi (román, ukrán, bolgár) munkaerő, a beszállítói tevékenység csökkenése, megszűnése alapvetően hozzájárult a negatív munkaerő-piaci tendenciákhoz. A foglalkoztatási ráta területenkénti változása egyedül a Békéscsabai kistérségben elfogadható, itt meghaladja az 50%-ot, míg az egyik leghátrányosabb Sarkadi kistérségben csak 35, 8%-ot mutat. Oka: a megyeszékhely infrastrukturális fejlettsége, a megfelelő szakmai felkészültséggel bíró munkaerő. A periférikus térségek rossz megközelíthetősége, alacsonyabb képzettségű humán erőforrás készlete komoly visszahúzó erő. Ezekbe a térségekbe nem jön munkahelyet teremtő új befektető. A köztes értékeket realizáló kistérségek (Szarvasi, Gyulai, Orosházai) meglévő ipari hagyományainak köszönhetik pozíciójukat.

Az Orosházai kistérségre is jellemző a nagy foglalkoztatók létszámleépítése, illetve az élelmiszeripar kilátástalansága (Merián Rt.). További probléma, hogy a térség a kvalifikált munkakörökben (pl. mérnök) nem tudja megtartani, illetve vonzani a képzett munkaerőt. Az utóbbi években az ipari parkba sem települtek új munkáltatók. Ugyanakkor a kistérségi központban optimizmusra okot adó fejlesztésekre, beruházásokra is sor került. Ilyen Gyopárosfürdő, amely mára egy regionális jelentőségű, komplex kínálatot nyújtó fürdőkomplexum, valamint a turizmushoz kapcsolódó építőipari beruházások (Gyopár Klub Hotel és Konferencia Központ). A megye egyik legiparosodottabb, legnagyobb termelési és beruházási értékkel bíró városa nemcsak közigazgatásilag, hanem a szerencsés iparszerkezetéből adódóan is térségvezető feladatot lát el és a külföldi befektetések kedvelt célpontja.

A kedvezőtlen helyzetű térségek közé tartozik a Szeghalomi kistérség, ahol a negatív tendenciák legfőbb oka a körzetközpont, valamint Füzesygyarmat textiliparának és fémiparának (Eurotex, Ikarus, stb.) válsága. A magas minőségi követelményeket az elavult gépekkel és szaktudással nem tudják teljesíteni a termelők. A korszerűsítő beruházásokhoz viszont nem rendelkeznek elegendő forgótőkével. Kevés vállalkozás éri el az export színvonalat, kevés a csúcstechnológiát felvonultató gyártás, és csekély a fejlődés mértéke. A térség tőkeszegény, és a befektetésekre sem eléggé fogékony.

Ugyanakkor erre a területre is jellemzők az infrastruktúra minőségi hiányosságai. A szilárd burkolatú utak rossz állapota miatt nagyon sok vállalkozás inkább olyan telephelyet választ, ahol a szállítás biztonsága garantálható. A fejlettebb térségek vonzása miatt jelentős az elvándorlás, a maradók között egyre kevesebb a megfelelő, korszerű szakképzettséggel rendelkezők száma. A képzett munkavállalói réteg hiánya mellett a szakmai értelemben vett mobilitás hiánya is súlyosbítja a helyzetet.

A Mezőkovácsházai kistérségben az ország egyik legtermékenyebb termőterületén alakult ki a legmélyebb gazdasági-társadalmi válság. A rendszerváltozást követően a rendkívül gyorsütemű, mélyreható, és a gazdasági élet minden területére kiterjedő változások – a privatizáció és a gazdasági szerkezetváltás – drámaian érintették a vidéket. A földterületek legalább hetven százaléka magántulajdonba került, és az új tulajdonosok nagy része nem tudja, vagy nem akarja finanszírozni a birtokok művelését. A privatizációs kínálat mennyisége és összetétele nem vonzott jelentős külföldi tőkét a termelő szektorokba, a régióban megjelent külső tőkeforrások igen jelentős hányada az energetikai ágazathoz kötődik. A helyi gazdaság szerkezetében a legutóbbi időkig túlsúlyban voltak a válságágazatok (agrárium, könnyűipar), a túltermeléssel küzdő iparágak (élelmiszeripar), illetve olyan alágazatok, melyek kifejezetten a korlátozott felvevő-képességű helyi piacra termeltek, s nem voltak elégséges mértékben jelen a dinamikus fejlődést indukáló ipari és szolgáltató tevékenységek. Hiányoznak továbbá a helyi gazdaságból a gazdasági húzóágazatokban tevékenykedő nagyvállalatok, az olyan multinacionális cégek, melyek alvállalkozói láncokon, beszállítóikon keresztül dinamizáló hatást gyakorolhatnának egy szélesebb vállalkozói körre. A mezőgazdaságban is hiányoznak a gazdálkodáshoz szükséges ismeretek és eszközök, amely helyzetet a birtokszerkezet elaprózódása csak súlyosbít. A korábban nagyrészt a föld megmunkálásából, valamint a telepített iparból élők nem tudnak új munkahelyeket találni maguknak, hiszen mára a környék ipari termelése szinte a nullával egyenlő, az ipari foglalkoztatottság részaránya 23%, amely országosan a legalacsonyabbak közé tartozik. Az ezredfordulót követő hat évben kisebb, 5–30 főt foglalkoztató vállalkozások indultak ugyan, de egyikük sem volt képes pozitív irányba befolyásolni a munkaerő-piaci folyamatokat. Bár a jelentősebb létszámleépítések még a rendszerváltozást követően megtörténtek, de kisebb mértékű elbocsátásokra az utóbbi évekből is lehet példát találni. (2007 júliusában a nagybányai tejfeldolgozó üzem kb. félszáz dolgozójától vált meg, az OTP mintegy negyvenfős létszámleépítést hajtott végre 2008-ban.) A munkanélküliség a kistérségekben nem javul. A korábbi folyamatok felerősödve fejtik ki hatásukat. A központi szerepet betöltők őrzik pozícióikat. A rossz helyzetben lévők rossz vagy még rosszabb helyzetbe kerülnek. Maradnak a szociális segélyek, a munka nélkül

maradóknak adható támogatás, az alkalmi foglalkoztatás és a fekete foglalkoztatásba való menekülés (TÉSITS R. – PAPP J. 2007).

A megye gazdaságának tehát rendkívül súlyos problémája, hogy a leépült gazdasági egységek helyébe nem tudtak belépni megfelelő fejlettségű és jövedelmezőségű vállalkozások. Éppen azon közepméretű vállalkozások megjelenése maradt el, amelyek a változásokhoz rugalmasan tudnak alkalmazkodni, innovatívak és képesek az exportpiaci rések kihasználására. A befektetőkért folyó versenyben Békés megye mindeddig igen kevés eredményt ért el. A szűkös helyi források következtében pedig nem képes önerőből megfelelő infrastrukturális feltételeket kínálni a külföldi működő tőke számára. A megye így a közúti infrastruktúra, a tőkebefektetések és a vállalkozási készség szempontjából is jelentősen elmarad az ország dinamikusan fejlődő területeitől. A helyi ipar diverzifikáltsága alacsony szintű, ami meglehetősen gazdasági instabilitást eredményez. A megye perifériális területein – különösen a kisebb településeken – a gazdaság kizárólagos bázisa az agrárágazat. Az élelmiszer-gazdasági termelés azonban sem színvonalában, sem szerkezetében nem felel meg a modern piacgazdaság követelményeinek.

Következtetések

I. A szakirodalom tanulmányozása, valamint a kutatás során megállapítható, hogy:

- Békés megye népességmegtartó ereje hanyatlik. A városoké kevésbé, a községeké erőteljesebben. A népességcsökkenés folyamatos – 1970 és 2007 között közel 60 ezer fővel élnek kevesebben a megyében –, amiben még ma pozitív változás nem prognosztizálható. Oka: az alacsony termékenység, magas halandóság. A népesség szerkezet kedvezőtlen, magas az időskorúak aránya, kevés a fiatal. Száz gyerekkorúra 134 öregkorú jut.
- Békés megye a társadalmi-gazdasági mutatók vonatkozásában a sereghajtók közé tartozik, lemaradása az ország „fejlettebb” megyéitől nagy, egyes esetekben egyenesen szakadékszerű (különösen a Mezőkovácsházai- és a Sarkadi kistérségekben).
- A diszparitások nemcsak országos viszonylatban, hanem a megye kistérségei között is óriásiak, amíg néhány mutatóban a megyeszékhely és a Gyulai és a Szarvasi kistérség pozíciói elfogadhatóak, addig egyes kistérségek (Sarkadi, Mezőkovácsházai) az ország kistérségei közül a legrosszabbak közé tartoznak.
- Békés megye önerőből nem tudja megállítani a kedvezőtlen demográfiai és gazdasági folyamatokat. Ezekhez kormányzati támogatás szükséges.

I. Társadalmi-gazdasági jellemzők:

- A Békés megyei kistérségek különböző sajátosságokkal bírnak a társadalmi-gazdasági jellemzőiket tekintve. A centrumban lévő kistérségek központjai (Békéscsabai, Gyulai) több gazdasági előnyt nyújtanak a vállalkozásoknak (infrastruktúrában, képzett munkaerőben, innovációban, szakképzésben), így ezeken a helyeken több a hazai és a külföldi befektető, ami magasabb foglalkoztatási szintet, alacsonyabb munkanélküliséget eredményez. A magasabb életminőséggel, jobb és több munkalehetőséggel kecsegtető városokba a vonzáskörzet népességéből többen vállalnak munkát.
- Békés megye gazdasági szempontból – jövedelem, foglalkoztatás, munkaerő felkészültsége – meglehetősen heterogén összetételű. A képzett munkaerő inkább a nagyobb városok és vonzáskörzetében van jelen, de a centrumtól – Békéscsaba, Gyula, Békés – távolabb lévő településeken már kevésbé.
- A vállalkozások elhelyezkedésében a megyeszékhely, Békéscsaba dominanciája érvényesül. A jelentősebb foglalkoztató cégek közel 70%-a Békéscsabán működik és a

megye 8 kistérségéből 4 esetében nincs igazán nagyvállalkozó.

- A megyében 35 ezer regisztrált vállalkozás volt 2005-ben, ami az országosnak 3 %-a. Ezek közül a regisztrált vállalkozások közül a társas vállalkozások aránya nem éri el a 30%-ot.
- Nemzetgazdasági áganként tekintve megállapítható, hogy a legtöbb vállalkozás a kereskedelemben van, az összes vállalkozás 18 %-a, a mezőgazdaságban 10 %, az iparban és ezen belül is a feldolgozóiparban 6,6 % tevékenykedik. A vállalkozássűrűség jóval elmarad az országos és régiós értéktől.

I. A gazdaságfejlesztés irányai és területei:

- A megye mezőgazdasági jellege miatt iparilag kevésbé fejlődött, inkább az élelmiszertermeléshez köthető iparágak települtek meg, amiknek nagy része a privatizáció áldozatául esett. A még működő üzemek a mezőgazdaság instabil helyzete miatt bizonytalan jövő előtt állnak, foglalkoztatási erejük gyenge.
- A gazdasági lemaradást tovább erősít az infrastruktúra elmaradottsága is, amely alatt elsősorban a gyenge úthálózatokat kell érteni. Rossz a megye külső megközelíthetősége, és rossz minőségű a belső megyei úthálózat is. Ez utóbbi tovább nehezíti a kistépeléseken élők helyzetét, csökkenti a munkaerő mobilitását mivel az útállapotok és a ritka járatsűrűség miatt hosszú az ingázási idő.
- A gazdaságfejlesztés kiemelt területei ott vannak, ahol a képzett munkaerő nagy számban megtalálható. Ez Békés megye tökevonzó képességének az egyik lehetősége. A másik Szarvas, Orosháza városok, valamint Békéscsaba–Gyula–Békés, Mezőkovácsháza–Mezőhegyes, Gyomaendrőd–Dévaványa–Szeghalom település csoportok, melyek viszonylag jól megközelíthetők, így lehetnek a megye belső növekedési pólusai, ahol megtelepedhet a befektető, különösen, ha a megye gyorsforgalmi úton történő megközelítése kiépítésre kerül.

I. A foglalkoztatás növelésének lehetőségei:

- A megye gazdaságfejlesztési céljai között megkülönböztetett jelentőséggel bírnak azok a tökevonzó programok, melyek a versenyképesség javítását szolgálják, és azok is, melyek a gazdaság szerkezetváltását segítik elő. A versenyszférában működő agráriumnak és a hozzá kapcsolódó élelmiszer-feldolgozásnak komparatív előnyei vannak, amennyiben a szükséges szemléleti és szerkezetváltás megvalósulóban van.
- Több városban a gépipar, az építőipar, üveg és kerámiaipar, a vegyipar, stb. egyes tevékenységi területei megtalálhatók. Ezek a területek is további fejlődési potenciállal bírnak. A szerkezetváltás során a logisztikai szolgáltatások (pl. Békéscsabán, Szeghalmon) és a turisztikához kötött egészségipar (pl. Gyulán, Orosházán, Füzesgyarmaton), a falusi turizmus (pl. Nagyszénás, Csorvás, Csanádapáca, Kardoskút) és a megújuló energiatermelési eljárások iparszerű terjedése (pl. Sarkadon, Szarvason) kerül előtérbe.
- Ezen célkitűzések megvalósítására azokban a központokban van esély, ahol megfelelően képzett és kellő tömeggel bíró munkaerő áll rendelkezésre, illetve korszerű telephelyi infrastruktúra és az üzleti környezet kialakítható.
- A munkahelyteremtés mellett lényeges a gazdaságvezetői körökben a magas szintű üzleti tudás megjelenése is. A tapasztalat az, hogy a helyi gazdasági vezetők körében szűkös a felkészült, versenyképes kapcsolatokkal és tapasztalatokkal rendelkező vezetőréteg.

Innováció-kitörési pontok Békés megye foglalkoztatási lehetőségei körében

- Biomassza-program

Sarkad, Békés megye észak-keleti részén fekszik. Mezőgazdasági, állattenyésztési és élelmiszer-feldolgozási hagyományokkal rendelkező város. A kistérség fejlesztési integrációjának háttérét a Dél-alföldi Euró-régió által nyújtott intézményes lehetőségek, fejlesztési irányok és növekvő fejlesztési források is biztosítják. A Kistérségi Fejlesztő Egyesület (amelynek tagja a sarkadi kistérség is) közvetlen romániai határkapcsolatokkal rendelkezik, (Bihar megye) így a romániai alapanyag piac (mezőgazdasági termeltetés) felé a nyitás megtörtént (1. ábra). **Sarkadon** egy konkrét energiatermelő beruházás megvalósulása megmutatja, milyen megújuló energiaforrást kívánnak a fejlesztésbe bevonni, hány új munkahelyet teremtenek, s hogyan áll a program jelenleg.

1. ábra. Sarkadi kistérség települései

Forrás: saját szerkesztés

A cég – BIO-MA Magyarország Zrt. –, amely elsősorban a bioenergiával foglalkozik, ezen belül pedig, biogáz alapú energiatermeléssel és bioetanol előállításával.

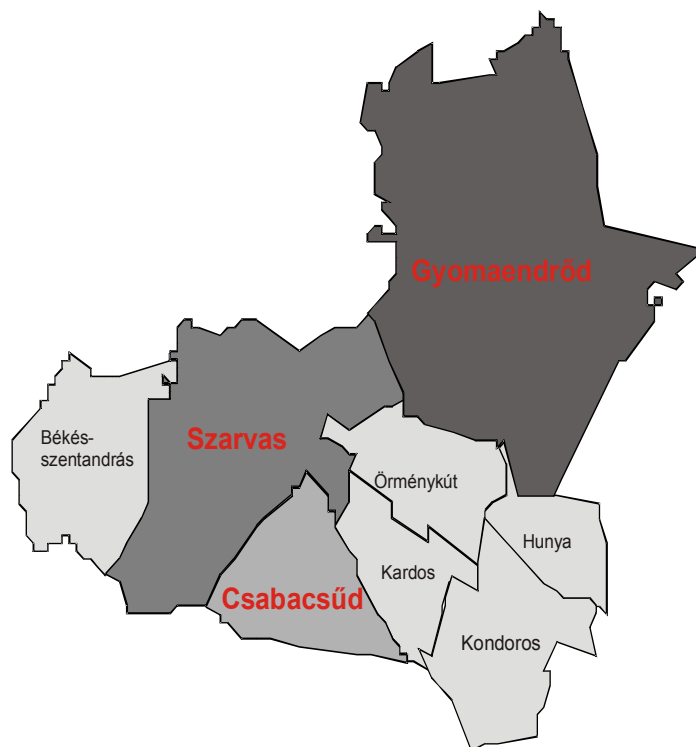
Az I. ütemben megvalósított beruházás költsége eléri a 1,7 milliárd forintot, ami magában foglalja a fejlesztés megvalósításához szükséges telekingatlan értékét és a folyamatos tevékenység forgóeszköz szükségletét is. A beruházó BIO-MA Zrt. arra törekszik, hogy az üzem hazai technológiagyártók (tárolók, szárítóüzem, olajpresek) termékeinek megvásárlásával épüljön fel, így a hazai gyártók előnybe helyezése mellett (nem lemondva a magas minőségi követelményekről) a szükséges szervizmunka végzése is hatékonyabb lehet. **A beruházás első ütemében 33 új munkahely jött létre, határidő 2007. június végére a fejlesztés befejeződött.**

A II. ütem fejlesztési költsége várhatóan 2,5 milliárd forint, amelynek saját erő igényét a BIO-MA Zrt. tulajdonosai biztosítják 30% arányban, a többit bankkölcsön és támogatás fedezi. Fejezése 2008. április mgtörtént. Az üzem működik.

Az üzem teljes munkaerő szükséglete: mintegy 70-80 fő dolgozó. Mindez önmagában is jelentős érték és nyereség. Emellett jelentősége az is, hogy az alapanyag előállításához repcét, napraforgót és kukoricát – éves szinten mintegy 35-40 ezer hektáron – kell termelni, figyelem bevéve a vetésforgót is. Így kb. 1.500-2.000 termelőt kell bevonni az üzem környezetében az alapanyag termelésbe.

- Az energiatü, mint közvetett munkahelyteremtö

A sarkadi ZÉ-FA Kft. tulajdonosa kidolgozott egy programot, amely a következö fő elemekböl áll: ötven kilométeres körzeten belül energiatüvet termelnének a ma piaci gondokkal küzdö gazdák (2. ábra). A térség középpontjában **Szarvason** vagy **Gyomaendrödn** létrehoznának egy 30 megawattos hőerömüvet, amely az energiatüre - mint fütöanyagra - alapozva elektromos áramot termelne. Ebben a folyamatban jelentös hulladék hő keletkezik, amelyet föl lehet használni egy cellulözüzem, illetve egy csomagolóanyag-gyár üzemeltetésére. Az energiatü a cellulözgyártásnak is megfelelő alapanyaga. Ugyancsak a hulladék hőre alapozva lehetne úgynevezett pelletáló üzem létrehozni, amely az intézmények, háztartások fütésére alkalmassá alakítaná át az energiatü-tüzelöanyagot.

2. ábra. Szarvasi kistérségben tervezett munkahelyteremtö beruházások
Forrás: saját szerkesztés

Az energiatü-mezőkön évente második kaszálást is lehet végezni - e sarjú állattenyésztési tápértéke hasonló a lucernaszénához -, így a nyáron szabadon legeltetett állatok téli takarmánya lehetne. A hőerömü, a cellulöz- és papírgyár, a pelletáló üzem, valamint mindezek logisztikai igénye **legalább 1500 munkahelyet** teremt.

Csabacsüdn 32 milliárd forintos költséggel megépítendő bioetanol üzem, amely a régió kukoricafeleslegét hasznosítaná az üzemanyagként szolgáló bioetanol előállításához. Az üzem **60 munkahelyet** teremtene a községben, s jelentös egyéb beruházásokat is maga után vonna, például szükségessé válik majd egy iparvágány megépítése.

2010 tavaszán kezdi meg, és az év végéig befejezi a 3,9 milliárd forintba kerülö 3,7 megawatt teljesítményü biogázüzem építését az Aufwind Schmack Elsö Biogáz Kft. **Szarvason**. Az előállított bruttó 27 millió kilowattóra mintegy 10 százaléka az üzem saját villamosenergia-igényét fedezi. Az biogáztermelés alapanyaga a szarvasi Gallicoop Zrt.-töl és termelöi integrációjából származó pulyka-, sertéshígtrágya, illetve vágóhídi hulladék, valamint zöldsövényi biomassza, amit máshonnan szereznek be. A beruházást döntöen banki hitelböl finanszírozzák, de a projekt 494 millió forint támogatást is kapott az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében.

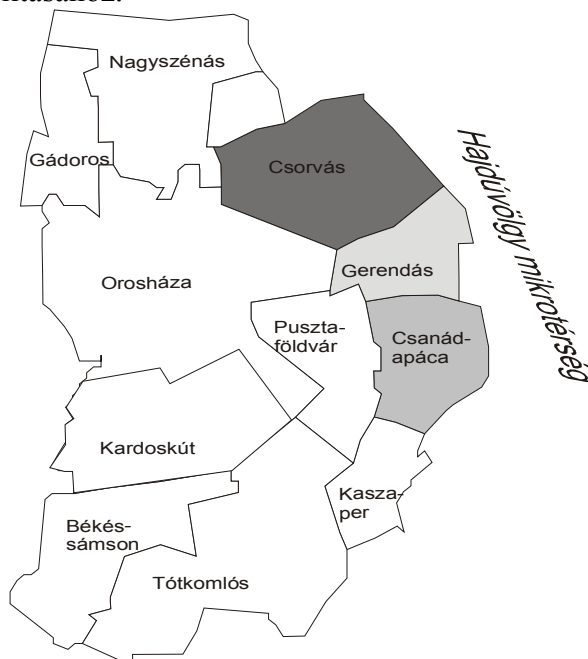
- Szalmaerőmű- 133 új munkahely

A magyar mezőgazdaság közel egy millió hektáron termel olyan terméket (búza, kukorica), amely értékesítése nehézségekbe ütközik és a termelés csak a kormány által biztosított intervenciók keret kihasználásával tartható fenn. Ezen területek jelentős részét az energetikai növények előállítására lehetne felhasználni, véli a Nemzeti Agrárenergetikai Szövetség (NAESZ). E szervezet alapító tagja biomassza erőmű létrehozását határozta el (2006. június 27.). A 7,5 hektárra tervezett beruházást **Kisdombegyház és Magyardombegyháza** határában valósítanák meg két szalmatüzelésű 49,9 MW teljesítményű gőzkazánal villamos energiát termelve, amit 120KV-os légvezetéken vagy földkábelrel keresztül egy állomáson át jutna az országos villamosenergia rendszerbe. Egy ilyen kazán mintegy 250t/év mennyiségű szalmát használna fel. Tervezett **munkaerőigény: 133 fő.** (Forrás: Energetikai Tervező és Vállalkozó Zrt.)

Battonyán viszont egy évente mintegy 50 ezer tonna kapacitású, a fához hasonló fűtőértékű pelletet gyártó üzem kezdte meg a működését (2007. augusztus 24-én). A vállalkozás az önkormányzattól bérlő, az egykori dohánybevéltő megközelítőleg 5 hektáros területét és a gyártás érdekében több százmillió forintot ruházott be. A tüzelőanyagot, a pelletet 75-80 százalékban szalmából és különböző, például az árokpartokon található növényi eredetű hulladékból, valamint 20-25 százalékban kukoricából, illetve búzából állítják elő. Az új üzemben, ha áttérnek a három műszakos termelésre, várhatóan mintegy **negyven fő talál magának munkát.**

- Egészségturizmus, rendezvényturizmus

A Hajdúvölgy Akciócsoport 2005 júliusában azzal a céllal alakult, hogy a mikrotérség fejlődését segítse (3. ábra). Az Akciócsoport Helyi Vidékfejlesztési Terve a falusi turizmus és az idegenforgalom fejlesztését célozza meg. A tervezet a három településen az önkormányzatok által támogatott önálló projektelemeket kíván megvalósítani, bevonva ezekben a vállalkozói elképzeléseket és tőkét, valamint a civil szervezetek szellemi kapacitását. A Hajdúvölgy Akciócsoport húsz tagból áll, összetétele megvalósítja a község, a vállalkozói és a civil szféra arányos képviselését. Az akciócsoport vezető szervezete a Mozgáskorlátozottak Csorvási Egyesülete. Gesztor szervezet Csorvás Város Önkormányzata, amely személyi és tárgyi feltételeket biztosít a program lebonyolításához.

3. ábra. Az Orosházai kistérségek és a Hajdúvölgy mikrotérség
Forrás: saját szerkesztés

Az akciócsoport gazdasági célja, a turizmus helyi, települési fejlesztése új szabadidő eltöltésére alkalmas létesítmények megépítésével. A gazdaság, s ez által a foglalkoztatási képesség erősítése a kisvállalkozások (vendéglátás, falusi turisztikai vállalkozások), fürdőturizmus fejlesztésén keresztül. A fejlesztés befejeződött 2008-ban. A fejlesztések révén bővült a foglalkoztatás, összesen **42 új munkahely** jött létre, ezen keresztül pedig a népességmegtartás erősödhet.

- Nagyrendezvények

Békés megye legnagyobb kulturális attrakcióját a Közép-Európában egyetlenként épen megmaradt gótikus stílusú síkvidéki téglavárban, a Gyulai várban évről-évre megrendezésre kerülő Várszínház jelenti. A társulat pazar látványt nyújtó nívós tószínpadi előadásait 1964 óta minden év nyarán több tízezer néző tekinti meg. A szabadtéri előadások előtt Erkel Ferenc Bánk bánjának dallamai csendülnek fel, hívogatva a nyáresti előadásokra gyülekező vendégeket. Megyénkben állandó kőszínház is működik, ez nem más, mint a színes repertoárral rendelkező Békéscsabai Jókai Színház.

Békés megyében évenként több gasztronómiai-turisztikai fesztivál kerül megrendezésre. *A Csabai Kolbászfesztivál* 1997-től kezdődően a megye legrangosabb és látogatottabb eseménye, 2009-ben 100 ezren tekintették meg a színvonalas eseményt. Békéscsaba a kolbászgyúrászt így *tette európai hírűvé, ahol a mintegy 420 kolbász-készítő csapat verseng az első helyért.* A rendezvény gazdaságélénkítő szerepe tetten érhető. Az elmúlt években megszorodtak a kolbászkészítő kisüzemek, emellett több kistermelő is legálisan gyárt, árusít házikolbászt. A békéscsabai úgynevezett kalandparkban kolbászfalut is kiépítettek, ahol egész évben lehet majd kolbász vásárolni. A hazai kiállítók mellett több külföldi cég is részt vett a kiállítás és vásáron. Egyre több romániai, szlovákiai kiállításra várják a csabai kolbászt gyártó üzemeket. Új gazdasági kapcsolatok alakulnak.

Hasonló, több tízezer érdeklődőt vonz a térségbe az évről évre visszatérő *Gyulai Pálinka és Kisüsti Fesztivált*, ahol a Pálinka Lovagrendet alapította Lovász Sándor főszerző. *Medgyesegyháza augusztusi Dinnyefesztivál megrendezésével, színes mulattságok megtartásával hívogatja a látogatókat. A kiállító környékbéli dinnyések termékversenye mellett színes műsorok láthatók. Gazdaságra gyakorolt hatása vendéglátás területén érzékelhető. Serkenti a falusi turizmust, a szállásadók száma ilyenkor növekszik.*

Szarvas a szeptemberi *Szilvanapokra várja a vendégeket*, ahol a szilvágombócban és a helyszínen készülő fortyogó igazi szilvalekvárban, valamint a ciberében a nagy- és dédnagymamáink receptjei elevenednek meg.

A *Gyomaendrődi Sajt és Túró fesztivál*, valamint a szintén itt megrendezésre kerülő *Halfőző Verseny*.

Javaslatok a foglalkoztatás növelésére: kormányzati, megyei és helyi erőforrások

1. Kormányzati eszközökkel, a vállalkozók terheinek csökkentésével, helyi kedvezményekkel elő lehetne segíteni a kis- és közepes vállalkozások talpon maradását.
2. Területfejlesztési eszközökkel, kedvezményekkel szükséges támogatni az új befektetők, foglalkoztatók letelepedést Békés megye településein.
3. Támogatni célszerű minden munkahelyteremtő beruházást, megkönnyítve a foglalkoztatást lehetőségét.
4. Támogatásra érdemes az alapanyag-termelés és feldolgozás egymásra épülő egysége, ami segítené az élelmiszerfeldolgozó-ipar talpra állítását.
5. Érdemes újra éleszteni a már ismert, hagyományokkal bíró, de időközben háttérbe szorult falusi manufaktúrális élelmiszertermeléshez kötődő kisüzemeket.

6. Törekedni lehetne tisztességes és kiszámítható versenyfeltételek kialakítására a külföldi és a hazai, a nagy- és a kisvállalkozások között.
7. A vállalkozások foglalkoztatási szerepének erősítésében legfontosabb eszköz a kedvező szabályozási feltételek biztosítása, ami elejét veszi a fekete foglalkoztatásnak.
8. Javításra szorul a vállalkozók felkészültsége az Európai Unió pályázatokon való részvétel során, a pályáztatás feltételeit ajánlatos könnyíteni, mert a jelenlegi gyakorlat bonyolult és nehézkes.
9. Elengedhetetlen az adott településre szabott egyedi, helyi foglalkoztatási stratégia kidolgozása. Ehhez meg lehet nyerni a kormányzati és a területi igazgatás illetékes szerveit, valamint a helyi munkaadókat és munkavállalókat. Csak így lehet Békés megye lakosságának életminőségét javítani, településeinek népességmegtartó erejét növelni.

4. A kutatás perspektívái

A kutatás feltárta a foglalkoztatásban végbement változásokat a rendszerváltástól napjainkig. Az országos gazdasági- és társadalmi folyamatokból kiindulva, annak összefüggéseit felvázolva megérthetők a regionális és a megyei tendenciák. A demográfiai események, a gazdaságilag aktív népesség számában és összetételében bekövetkezett változások kihatnak a foglalkoztatás mindenkori állapotára. E folyamatok kölcsönhatásai meghatározzák egy-egy megye, kistérség, település lakosságának életminőségét.

A korábbi kutatások eredményei rávilágítottak Békés megye állandósult népességcsökkenésére, kedvezőtlen népesség szerkezetére, aminek megoldása túlmutat a megye lehetőségein, a pozitív változások állami közreműködést igényelnek. A társadalmi-gazdasági paraméterek tekintetében kiemelt területfejlesztési eszközökkel lehet a megye jelenlegi helyzetén javítani.

E sorok írója Békés megye gazdasági teljesítőképességének, valamint a foglalkoztatás és a munkanélküliség területi és strukturális sajátosságainak bemutatásakor nem kizárólag a jelenlegi helyzet bemutatására törekedett, hanem a tendenciákat figyelembe véve olyan javaslatokat is megfogalmazott, melyekkel sikerülhet a megye, a kistérség, sőt a település szintjén is egy új foglalkoztatási stratégia kimunkálása. Ehhez nagy segítséget jelentettek a korábbi hazai kutatások eredményei és a munkáltatók körében elvégzett empirikus kutatás tapasztalatai. Egyértelműen kijelenthető, hogy mind a témával foglalkozó szakemberek, mind pedig a munkaerő-piac szereplői több olyan megvalósítható alternatívát ismernek, amik növelhetik a munkaerő-piaci aktív részvételt. Egyik ilyen javaslat, hogy érdemes kihasználni Békés megye természeti adottságait: a kiváló termőföld potenciált, a diverzifikált termék-szerkezetváltás adta lehetőségeket; az élelmiszerfeldolgozóiparban már megtanult termelési kultúrát; az energia növények elterjedésének meglévő pozitív tapasztalatait. Elengedhetetlen újra élesíteni a vidéki kifizetőket, családi kisüzemeket. Van a megyében több olyan térség, település, ahol a foglalkoztatás növelése közös összefogással, jó példával szolgál; e tanulmányban, Hajdúvölgy mikrotérség, Szarvas vonzáskörzete, a Sarkadi kistérségben az energianövények termesztése, vagy alternatív energiahordozókra épülő új üzemek, Battonyán, Gyomaendrődön. Nagyobb terek esetében a termásvíz adta gyógy-turizmus és a hozzákapcsolódó kiszolgáló szektor teremtett új munkalehetőséget: Gyulán, Orosházán.

Jelen kutatás a már létező jó példák mellett a munkahelymegőrzés és –megtartás fontos eszközének tekinti a kis- és középvállalkozói réteg állami, valamint önkormányzati támogatását. A munkaadók körében elvégzett vizsgálat tapasztalatai ráirányítják a döntéshozók figyelmét arra, hogy másodrangú állampolgárnak tekinti a hatalom a magyar vállalkozói réteget. Túlzott hatósági szankcionálás, kizárólag büntetés orientált ellenőrzési gyakorlat, nem egy esetben ésszerűtlen követelménytámasztás visszaveti a vállalkozói kedvet, vele együtt pedig a munkahelyteremtés

szándéka is alábbhagy.

A kistérségek foglalkoztatás szempontú vizsgálata segíthet a területfejlesztés szakembereinek abban, hogy milyen fejlesztéseket érdemes egy-egy területen megvalósítani ahhoz, hogy települési szinten is élhetőbb, a befektetőkre is kedvező benyomást keltő környezet formálódjon, hogy érdemes legyen a megye rurális tereiben is munkahelyteremtő beruházásokat megvalósítani. Mindenekelőtt a megye közúti elérhetősége, a periférikus helyzetű kistelepülések megközelíthetősége kíván állami (EU-s) megoldást. A pályázati források jobb kihasználása, miként e kutatás is példákkal alátámasztja, közvetve és közvetlenül segíthet a megye foglalkoztatási helyzetének javításában. Ilyenek a direkt munkahelyteremtő beruházások megvalósult pályázati – például Hajdúvölgy településeinek esetében –, vagy a centrumban lévő kistérségek központjaiban működő gazdasági társaságok, befektetők munkaerő felszívó ereje: Békéscsabán, Gyulán, Orosházán, Szarvason. Társul ehhez mindjárt a munkaerő képzettsége, a felvevő munkaerő-piac munkavállalóval szembeni igénye, ami nem mindig esik egybe. Ez a kutatás rávilágít arra, hogy a megyében milyen képzettségű, képesítésű munkaerőt foglalkoztatnának a munkaadók. Talán ez a kutatási információ segíthet az oktatási intézményeknek, az oktatási szakembereknek abban, hogy milyen képzéseket szervezzenek azért, hogy a munkavállaló munkaerő-piaci értéke nőjön, azaz számára is megfelelő bérért el tudjon helyezkedni, s ezzel családjának és önmagának a kívánt életminőségét biztosíthassa. A kutatás kitért a gazdaságfejlesztés irányai mellett a gazdasági vezetők magas szintű, versenyképes üzleti tudásának fontosságára, ami ma sokszor gátjai a külföldi tőke ide településének.

Hátrányát érzékeli a térség, hogy szellemi életünk regionális központjai között nem szerepel Békés megyei város. Regionális központként funkcionál Szeged, Debrecen, Arad vagy Kolozsvár, ezek követendő példák lehetnek (Tóth J. 1990). Békés megye számára egyik lehetséges kitörési pont lehet a történelmi Magyarországgal való kapcsolódási lehetőségek kiaknázása (Tóth J. 1996). A megye eddig nem tudott élni a határmenti elhelyezkedésével, pedig az Európai Unió jelentős forrásokkal támogatja az országhatárokon átnyúló együttműködések.

A leszakadó kistérségek népességszerkezeti problémái, az elöregedő falvak jelensége kilátástalan helyzet elé állítják az érintett települési önkormányzatokat. Helyben nincs elegendő munkahely, a képzetlenebb fiatalok elhagyják a térséget. Megszűnik az óvoda, később az iskola, bezárnak az üzletek, nincs vásárlóerő. E tények előre vetítik az önkormányzati rendszer átgondolását, valamint a közigazgatás átszervezésének lehetőségeit. Talán ezeken a területeken is adott e tanulmány értékelhető részinformációkat a döntéseket előkészítőknek.

Az egyes településeken a helyben maradó fiatalabb népesség – különösen ott, ahol jelentős a cigány kisebbséghez tartozók aránya – általában alacsony iskolázottságú, szakmanélküli, így foglalkoztatásuk nehézkes, ez a réteg különböző típusú segélyekből él. Gyakran többet kapnak a „postástól”, mint amennyit munkaviszonyban keresnének, így nem áll érdekükben legális munkát vállalni. Erre utal a kutatás a Sarkadi és a Szeghalomi kistérségek elemzésekor. A hagyományokra és területi sajátosságokra alapuló – a települések által működtetett – saját vállalkozásokat lehetne működtetni, melyekben a rendszeres szociális segélyen évek óta élőket foglalkoztatják.

Békés megye jelenlegi társadalmi-gazdasági elmaradottságán képes felülemelkedni. Ehhez összefogás szükséges. Ha a célok egyértelműek, akkor a települések képesek közös érdekeiket megtalálni és egymással, valamint a gazdaság szereplőivel összefogni, hogy a foglalkoztatás bővítésében, új munkahelyek létrehozásában, a régiók megtartásában előbbre jussanak. Ha ez így lesz, akkor Békés megye lakossága olyan életminőségben élhet, mint az Európai Unió fejlettebb régióinak népessége.

A kutatás további irányai

Jelen kutatás bemutatta Békés megye gazdaságilag aktív népességének – a foglalkoztatottak és a munkanélküliek – strukturális és területi jellemzőit. Az elemzés során felszínre jöttek a munkaadók munkavállalókkal szembeni igényei, választ adva arra a kérdésre, milyen képzettséggel lehet versenyképesnek lenni a munkaerő-piacon.

Mind ezek mellett a kutatás kérdései is megválaszolásra kerültek. Válaszra várnak azonban a kutatás közben feltárt olyan lényeges részkérdések, amelyek megalapozhatnak néhány, a témával kapcsolatos jövőbeli tényfeltárást, elemzést. Ezek a következők:

1. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy Békés megyében milyen máig tartó hatásai vannak a mezőgazdasági kárpótlás után bekövetkezett föld-tulajdonszerkezeti változásnak. A mezőgazdasági nagyüzemek feldarabol(ód)ása hogyan befolyásolta az agrárium versenyképességét, foglalkoztatási potenciálját? Ilyen jellegű tanulmány (ismereteim szerint) nem készült még Magyarországon.
2. Kutatni lehetne a jelentős számú – politikai okok miatt nem tudni mekkora – cigány kisebbség munkaerő-piaci megjelenésének magyarországi, és természetesen Békés megyei lehetőségeit. Ide lehetne venni, még ha nem csak ezt a réteget érinti, akkor is a szociális ellátó rendszer segélyezési gyakorlatának foglalkoztatásra vonatkozó hatáselemzését is.
3. Fel lehetne tární azt is, milyen előnyei vagy hátrányai vannak Magyarországon, persze Békésben is, a „multik” hazai kormányzati/önkormányzati támogatási gyakorlatának. Meg lehetne tudni, hogy mennyi új munkahelyet létesítettek, és mennyit szüntettek meg közvetve vagy közvetlen módon.
4. Tanulságos lenne egy olyan kutatás is, amelyben az állami szervek, hatóságok hazai és külföldi tulajdonú vállalkozások köreiből elvégzett ellenőrzéseit elemeznék. Össze lehetne hasonlítani az EU más országai hasonló szerveinek ottani és magyarországi eljárás módját.

5. A témában megjelent publikációk jegyzéke

Közlemények, tanulmányok, könyvrészek, stb.

1. **PAPP J.** (2008): *Regional Characteristics Of Industrial Parks. Fejlesztés és finanszírozás (Development and Finance)* 2008/4. pp. 64–73.
2. **PAPP J.** (2008): *A foglalkoztatási viszonyok területi jellemzői a Hajdúvölgy mikrotérségben. (Territorial Features of Emoloyment in the mikro-region Hajdúvölgy)* – Agrár és Vidékfejlesztési Szemle 3. évf. 2008/1 szám, SZTE MGK Tudományos Folyóirata, p. 56.
3. TÉSITS R. – **PAPP J.** (2007): *Changes in Workplace Establishment Ability of County Békés from the Turn of Millennium up to These Days.* – **Modern Geográfia**, 2007/2. http://www.moderngeografia.hu/tanulmanyok/munkaeropiac/tesits_papp_bekes.pdf, pp. 1-29 p.
4. **PAPP J.** (2007): *A csorvási lakodalmas.* – *Létünk Társadalom, tudomány, kultúra (társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat)* XXXVII. évfolyam, 2007., 1. szám, (Újvidék), pp. 119–123.
5. **PAPP J.** (2007): *A biomassza hasznosítási lehetőségei Sarkadon.* – *Agrár-és Vidékfejlesztési szemle* 2007/1. SZTE MGK, pp. 69–75.
6. **PAPP J.** (2007): *Changes in employment capacity of the rural areas in the example of Békés County.* – *Lucrări Ştiinţifice Management Agricol Ser. I, Vol. IX. (2) ISSN 1453-1410, Timisoara, 2007.* pp. 293-301.
7. **PAPP J.** (2007): *Water Management in a Small Town – after the Example of Csorvás.* In: Máthé Cs. – Mócsy I. – Urák I. – Zsigmond A. (szerk.): *III. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia tudományos közleménye.* Sapientia EMTE, ISSN 1842-9815, Ábel Kiadó, Cluj-Napoca, pp. 274-280.
8. **PAPP J.** (2008): *Regional features of labour supply and demand in the small region of Orosháza.* – *Lucrări Ştiinţifice Management Agricol Ser. I, Vol. X. (1) ISSN 1453-1410, Timisoara.* pp. 371-381.
9. **PAPP J.** (2007): *Új munkahelyek Sarkadon – Biomassza üzem épül.* In.: Kopári L. – Tóth J. – Tóth J. (szerk.): *Földrajzi Tudományok A Pécsi Doktoriskolából VI.* PTE TTK FI. Pécs, pp. 116–124.
10. **PAPP J.** (2007): *A foglalkoztatást befolyásoló változások a Dél-Alföldön az ezredfordulótól napjainkig Békés megyei települések példáján.* In.: Tésits R. – Tóth J. – **PAPP J.** (szerk.): *Innováció a térben – A munkavállalástól a rekreációig.* PTE FDI, Pécs, pp. 9–39.
11. **PAPP J.** (2006): *Csorvás infrastruktúrafejlesztésének egyes kérdései.* In: Füleky Gy. (szerk.): *A táj változásai a Kárpát-medencében – Település a tájban, Környezetkímélő Agrokémiáért Alapítvány, Gödöllő,* pp. 253-259.

konferencia előadásokhoz kapcsolódó publikációk

1. **PAPP J.** (2007): *Útkeresés a Hajdúvölgy mikrotérségben*, Erdei Ferenc IV. Tudományos Konferencia, Konferencia kötet, Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskola Kar, Kecskemét
2. **PAPP J.** (2007): *A foglalkoztatásban bekövetkezett változások az uniós csatlakozás óta napjainkig Békés megyében*, I. terület és vidékfejlesztési konferencia, Kaposvár, p. 47.
3. **PAPP J.** (2007): *A munkaerőpiac területi egyenlőtlenségei Békés megyében*, IV. Európai Kihívások konferencia, SZTE MK ÖVI, Szeged, pp. 219-227.
4. **PAPP J.** (2006): *A gyulai ipari park szerepe a munkahelyteremtésben*, V. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok; nemzetközi konferencia; Mezőtúr, pp. 26-27.
5. **PAPP J.** (2006): *The role of industrial estate of Gyula in creation of workplaces*, In: Imre Kalmár (editor): INTERNATIONAL SCIENTIFIC DAYS OF LAND MANAGEMENT IN THE GREAT HUNGARIAN PLAIN, Mezőtúr, p. 42.
6. **PAPP J.** (2006): *The major events in the history of the settlement Csorvás from the tartar invasion until now*. In: Imre Kalmár (editor): INTERNATIONAL SCIENTIFIC DAYS OF LAND MANAGEMENT IN THE GREAT HUNGARIAN PLAIN, Mezőtúr, p. 62.

6. Egyéb publikációk

konferencia előadásokhoz kapcsolódó publikációk

1. **PAPP J.** (2007): *Gospodarirea apelor orasenesti luand ca exemplu orasul Csorvás*. III. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia, Absztrakt kötet, Sapientia EMTE, Kolozsvár, p. 381.
2. **PAPP J.** (2007): *A romákhoz való viszony változása a lovári nyelvtanulás tükrében*. In: Hajdú Z. – Pap N. (szerk.): V. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia – A nagy terek politikai földrajza PTE TTK FI, Pécs, 6 p.
3. **PAPP J.** (2006): *Csorvás település történetének fontosabb mozzanatai a tatárjárástól napjainkig*, In: Kalmár Imre (szerk.) V. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok, Szolnoki főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Fakultás Mezőtúr, 2006. CD-kiadvány, pp. 26-27.